

Nyere nordisk homiletik: Empirisk vending, fremmedhed og resonans

Tidsskrift for praktisk teologi
Nordic Journal of Practical Theology
Årgang 37. Nr. 1/2020
[s. 42-53]

Av Marlene Ringgaard Lorensen, lektor i Praktisk Teologi,
Københavns Universitet
mrl@teol.ku.dk

Abstract

The field of homiletics is situated in a tension field between biblical texts, theological traditions and contemporary contexts. The history of homiletics shows a continuous shift of focus from a theology of preaching, preaching texts, listener and preacher. The most recent development of homiletics in the Nordic countries (Finland, Sweden, Norway and Denmark) appears to have favored an emphasis on specific groups of listeners of preaching and the world in front of the biblical texts - rather than the worlds behind or within the text. Examples of this are empirical studies of sermons in light of the refugee situation in 2015, World War II, children's and youth's interaction with preaching, collaborative preaching, casualia-preaching etc. The question to be pursued in the following is whether the turn toward the listener and worlds in front of the text happens at the exclusion of the other points of focus - and to what extent it leads to renewed interest and insight in some of the other aspects of preaching. In order to discuss these questions, the recent development is analyzed in light of the theories of the German sociologist, Hartmut Rosa's concept of Resonance (Rosa 2016, 2018) as well as the Northern-American paradigm, Other-wise preaching (McClure 2001).

Nøgleord: Homiletik, prædiken, empirisk vending, Other-wise preaching, resonans

Indledning

Homiletik, i form af prædikenens historie, teologi og praksis, har spillet en central rolle i de nordiske landes teologi og kirkeliv siden Reformationen. Forskellige epoker har haft deres særlige fokuspunkter, som har været præget af aktuelle samfundsmæssige såvel som teologiske udfordringer. I nærværende artikel præsenteres tendenser inden for nyere nordisk homiletik med nedslag på aktuelle forskningsprojekter og udgivelser. Udvalget fokuserer på homiletiske publikationer og projekter fra Finland, Sverige,

Norge og Danmark i perioden 2000 til 2020¹. To karakteristika, som jeg vil fremhæve som kendetegnende for den nordiske homiletik i denne periode og som vil strukturere følgende gennemgang er: 1) Empirisk vending i retning af faktiske tilhørere – fremfor idealtilhøreren 2) Interaktion mellem prædiken og aktuelle samfundsmæssige begivenheder.

Et fællestrek for de to tendenser er, at de begge fokuserer på den 'verden', som udspiller sig *foran* den bibelske tekst. Dette står i modsætning til det homiletiske og eksegetiske fokus på 'verden *i* teksten', som kendetegnede den narrative, litterære tilgang i 1980'erne og 1990'erne samt den historisk-kritiske optagethed af 'verden *bag* teksten', som prægede midten af 1900-tallet (Engemann 2019, s. 121-130, Buch-Hansen 2015, 17).

Problemstillingen, som skal forfølges i det følgende, er, hvorvidt det aktuelle fokus på verden i form af tilhørere og aktuel kontekst, fremfor på tæksten, blænder af for de øvrige verdener og faktorer som konstituerer prædiken som praksisform og har kendetegnet homiletikkens historie. Eller giver denne empiriske vending tværtimod anledning til at studere homiletikkens klassiske elementer fra nye vinkler? For at besvare dette spørgsmål vil jeg diskutere de aktuelle tendenser i lys af den tyske sociolog, Hartmut Rosas teori om *Resonanz* (Rosa 2016, 2018) samt det amerikanske paradigme *Other-wise preaching* som beskrevet af John McClure (2001). Eftersom *Other-wise preaching* er blevet præsenteret og analyseret i flere homiletiske udgivelser (Lorensen 2014a; 2014b) vil paradigmet kun blive skitseret helt overordnet her, hvorimod Hartmut Rosas teorier omkring resonans vil blive præsenteret og diskuteret mere udførligt i forbindelse med relevante forskningsprojekter.

Empirisk perspektivskifte fra verdenen *bag* til *foran* teksten

Feltstudier og interviews er en ny arbejdsform for mange teologer, og ses af nogle som fremmed for en traditionel teksthermeneutisk tilgang. Denne metodiske udvikling udtrykker imidlertid et perspektivskifte i forhold til de bibelske tekster, som homiletikken deler med nyere eksegesi. Eksegeter og homiletikere har således i nyere tid understreget behovet for ikke blot at fortolke den verden som ligger *bag* eller inden *i* teksten, som den historiske og narrative tilgang gør. De fortolker også den verden og de personer, som befinder sig foran teksten, som læsere og tilhørere. Den eksegetiske udvikling kan siden 1950'erne beskrives som en bevægelse fra det historisk-kritiske fokus på verden *bag* teksten, via den narrative, litterære interesse for verden *i* teksten til en aktuel optagethed af at inddrage verden *foran* teksten i dialog med de øvrige to verdener (Buch-Hansen 2015, s. 17 ff.). For at kunne studere verden og læsere/tilhørerne foran teksten er eksegeter og homiletikere begyndt at supplere de traditionelle historiske og litterære metoder med etnografiske, for at kunne analysere hvordan 'real readers' og faktiske tilhørere fortolker og interagerer med kanoniske tekster (Ideström & Kaufman 2018).

¹ De følgende eksempler prætenderer ikke at udgøre et udtømmende portræt af nyere homiletisk forskning i de nordiske lande, men analyserer udvalgte cases, som synes repræsentative for de nævnte omdrejningspunkter med udgangspunkt i den danske kontekst, som er min. For supplerende fremstillinger af nyere nordisk homiletik se: G. Björkstrand (1995) samt M.R. Lorensen & K. H. Johansen (2020).

I kontinuitet hermed har det amerikanske *Other-wise preaching*, i kraft af professor i homiletik på Vanderbilt University, John McClure's forskning både bidraget med systematisk-teologiske og filosofiske beskrivelser (McClure 2001) såvel som praktisk-teologiske anvisninger for hvordan disse former for møder mellem bibelske tekster og kirkegængere kan fungere som led i prædikenens forberedelse (McClure 1995). Inspireret af den franske filosof Emmanuel Lévinas' fænomenologiske beskrivelser af radikal andethed, står mødet med den anden, eller den fremmede, helt centralt for *Other-wise preaching*. Betegnelsen 'other-wise' understreger det 'anderledes' i betydningen forskelligt fra. Men samtidig understreger det vidomsaspektet ud fra en erfaring af at den anden (både kirkegængere og udenforstående andre) ikke blot er uvidende i forhold til præstens teologiske viden, men også er anderledes vidende og vis. Mødet med den fremmede, anderledes vidende, opfattes som et teologisk potentiale, fordi den andens forskellighed og teologiske refleksioner ses som en konstruktiv forstyrrelse for prædikantens teologi frem for en afvigelse, der skal korrigeres. (Lorensen 2014b). Inspireret af '*Other-wise preaching*' er flere prædikanter begyndt at systematisere samtaler med menigheden omkring bibeltekst og prædiken i form af såkaldte 'prædikenværksteder', hvor en gruppe lægfolk diskuterer den kommende søndags tekst som led i præstens prædikenforberedelse (Christensen 2014).

Studier af verdenen foran teksten kræver inddragelse af forskellige hjælpediscipliner. Den empiriske tilgang er dermed en måde at studere det tredje fokus på, som ikke nødvendigvis udelukker, men potentielt fører til fornyet interesse og behov for at studere de bibelske tekster. Som eksempel har kvalitative studier af mennesker med kulturelle baggrunde og livserfaringer som adskiller sig fra de traditionelle akademiske baggrunde i flere tilfælde ført til nye studier af migration, slaveri, prostitution med mere i de bibelske tekster (Buch-Hansen 2015, Lorensen 2016, Austnaberg 2009, 2012).

Et eksempel herpå er de feltstudier lektor i Det Nye Testamente på Københavns Universitet, Gitte Buch-Hansen og jeg udførte i perioden 2014-17, hvor vi fulgte en gruppe afghanske, iranske og kurdiske flygtninge, som har konverteret fra islam til kristendom. Projektet sigtede mod at undersøge, hvordan flygtninges tilstedeværelse påvirker Den Danske Folkekirke teologisk, liturgisk og ekklesiologisk. På baggrund af disse feltstudier har vi blandt andet undersøgt det apokalyptiske verdensbillede, som spiller en central rolle i Det Nye Testamente. Vi har genkendt dette verdensbillede blandt flygtningene. Derimod synes det fremmed for mange vestlige kristne. Flygtningenes beretninger viste sig at have meget til fælles med de nytestamentlige teksters rødder i en kristendom hvor eksistensen også var udsat.

Vores studier viste 1) hvordan den bibelske apokalyptik kan fungere pastoralt som krisehåndtering - også blandt udsatte i dag; 2) hvorledes et tværfagligt perspektiv, hvor viden om de bibelske tekster kan inddrages i fortolkningen af de etnografiske 'data' kan bidrage til en mere nuanceret behandling af konverterende asylansøgere; 3) hvordan kroppens sprog og vidnesbyrd - ikke mindst blandt illitterære, traumatiserede flygtninge - står helt centralt i kommunikationen af deres historie; og endelig 4) hvordan viden om flygtninges tros-praksis og brug af de bibelske narrativer kan bidrage

til at gøre os opmærksomme på vores egen kontekstuelle tilgang til tekstfortolkning og teologi (Buch-Hansen og Lorensen, 2018). Et tværfagligt forskningsprojekt som dette understreger, at studier af aktuelle tilhørere og læsere ikke nødvendigvis bliver stående ved en aktuell kontekst. Feltstudierne førte derimod til fornyede studier og fortolkning af de bibelske teksters apokalyptiske kontekst og udfordrede desuden en aktuell vesteuropæisk selvforståelse og ekklesiologi.

Prædikener som teologiske fortolkninger af samfundsmæssige begivenheder

Empiriske studier af aktuelle tilhørere og særligt et fokus på 'other-wise' marginaliserede grupper i samfundet kan give anledning til kritiske overvejelser over forskningens politiske rolle og impact. Spørgsmålet om teologiens direkte eller indirekte politiske stillingtagen er blevet diskuteret med varierende styrke gennem homiletikkens historie fra urmenigheden over den konstantinske vending og reformationen til i dag. Som repræsentanter for nogle af de mest markante positioner står på den ene side Karl Barth, som i kølvandet på Hitlers overtagelse af magten i 1930'ernes Tyskland, udtalte, at vi bør "bedrive teologi som om intet var hændt" (Barth 2013 [1933]: 280). På den anden side står Martin Luther Kings udtalelse i forbindelse med Vietnamkrigen i 1967 om at "There comes a time when silence is betrayal"². Prædikenen samfundsmæssige eller politiske dimension kan med fordel bruges som et prisme til at belyse forholdet mellem lov og evangelium, kirke, stat og samfund, som det netop kommer til udtryk i nogle af de nyeste homiletiske forskningsprojekter i Norden.

Et af de forskningsprojekter, som, ud over de nævnte karakteristika i form af interaktion mellem prædiken og samfundsmæssige begivenheder og indoptagelse af den empiriske vending, også udmærker sig ved en højere grad af internationalt samarbejde end tidligere er projektet "Preaching in Times of the European 'Refugee Crisis'". Af samme grund vil dette forskningsprojekt blive beskrevet mere udførligt end de efterfølgende. Projektet bestod af en komparativ, empirisk undersøgelse af hvilken indflydelse flygtningesituationen i 2015 havde på prædikener i forskellige europæiske lande. Ideen til projektet opstod på *Societas Homiletica*-konferencen i Sydafrika i 2016, hvor flere forelæsninger diskuterede prædikenenes rolle i relation til den aktuelle flygtningesituation (Lorensen 2018, Hansen & Cilliers 2018) samt spørgsmålet om den politiske prædiken (Karle 2018). I tilknytning til disse diskussioner besluttede internationale homiletiske kolleger sig for at foretage en komparativ undersøgelse af prædikener afholdt i 2015/16 i henholdsvis reformerte og lutherske kirker i Ungarn, Tyskland, Holland, Sverige, Norge og Danmark.

Baggrunden for undersøgelsen var, at antallet af flygtninge globalt udgjorde det største antal i nyere historie. Selvom lande i Mellemøsten, Sydøstasien og Afrika tog imod langt størstedelen, ankom også et hidtil uset antal flygtninge, primært fra Syrien, Afghanistan og Irak til Europa. Situationen gav anledning til offentlige og politiske debatter, såvel som kirkelige initiativer i forsøg på at håndtere krisesituationen. I et forsøg på at få større indsigt i hvordan offentlige diskurser og kirkelig forkyndelse

² Martin Luther King jr. "Beyond Vietnam 'A Time to Break Silence'". Tale holdt i Riverside Church, New York den 4. April 1967 ved møde med 'Clergy and Laity Concerned about Vietnam'. Talen kan høres og læses på: <http://www.informationclearinghouse.info/article2564.htm>

forholder sig til hinanden indsamlede forskerne et større antal prædikener og analyserede hvorvidt og hvorledes flygtningesituationen satte sit aftryk.

Undersøgelserne påpegede både ligheder og forskelle mellem de forskellige landes prædikener. Flertallet brugte de bibelske tekster og teologi som grundlag for at opfordre til næstekærlighed og gæstfrihed i forhold til flygtningene. Et mindretal brugte flygtningesituationen og prædikenteksten som anledning til at advare mod naivitet i mødet med ondskab og terror. Således syntes en del af prædikenerne at fremvise slående lighedspunkter med den offentlige diskurs. Enkelte prædikener skilte sig imidlertid ud fra de typiske positioner inden for den offentlige og politiske debat. Under inspiration fra Bonhoeffer problematiserede en af de danske prædikanter såvel den optimistiske, velkommende position såvel som den mere pessimistiske, advarende position. Han kritiserede tendensen til at forveksle evangeliets budskab om fred med ro, velbehag og retten til at blive ”ladt i fred”. Som kontrast proklamerede han, at freden består i at give vores liv over i den levende Guds hænder og understregede at offentlig sikkerhed og bibelsk fred ikke er identiske størrelser.

Prædikener som denne blev fortolket som et eksempel på hvordan mødet med flygtninge giver anledning til nye fortolkninger af de bibelske tekster. Men også på en diskurs som adskiller sig fra de traditionelle politiske positioner. Selvom nogle prædikener minder meget om de politiske diskurser, adskiller andre sig ved at transformere og udfordre politiske værdier med teologiske indsigter (Lorensen, Kaufman, Sundberg, Angel, Christensen, Fagermoen, Johnson, Myrelid, Rystad 2017).

Hvad angår flygtningenes roller i prædikenerne viste disse sig at variere markant, idet de skiftevis syntes at blive instrumentaliserede i forhold til politiske og spirituelle mål, eller blev portrætteret som ofre med behov for beskyttelse, ikoner som giver anledning til fordybelse eller eksempler til efterfølgelse (Pleizier & Kaufmann 2019). Den internationale undersøgelse gav således både indsigt i homiletiske forskelle og ligheder på tværs af landegrænser, mellem teologiske og offentlige diskurser, og manede til kritisk eftertanke hvad angår brugen af marginaliserede grupper som eksempler og illustrationer. Den internationale undersøgelse blev efterfølgende udviklet yderligere indenfor de respektive skandinaviske sammenhænge (Angel & Johnsen 2019, Kaufman, Rystad & Fagermoen 2018, Sundberg & Myrelid³).

Et andet nyere homiletisk studie af interaktionen mellem prædiken og offentlig diskurs - dog i en historisk kontekst - er den norske teolog, Egil Morlands Dr. Philos.-afhandling, *Forkynnelsen i en kampsituasjon* fra 2014. Morland analyserer forkyndelsen i Norge under 2. Verdenskrig i lyset af bekendelsesdokumentet ”Kirkens Grunn”, som udgjorde grundlaget for kirkens brud med staten i 1942. Afhandlingens primære problemstilling går på hvorvidt forkyndelsen reflekterede teologien, som den kom til udtryk i ”Kirkens Grunn”, samt om prædikener holdt under krigen også inkluderede forkyndelse av Guds lov (lovens første brug) over for de verdslige myndigheder. Afhandlingen går i dybden med prædikener holdt af provst og modstandsmand Henrik Aubert Seip (1880-1975) og minder læseren om at ca. 25 % af præsterne i Den norske kirke enten blev fyret, forvist eller fængslet under krigen, og tre af dem måtte bøde med

3 For Sundberg & Myrelid se: <https://www.svenskakyrkan.se/framtidenborhososs/predikningar-om-flyktingkrisen-i-europa>

livet. Afhandlingen konkluderer at krigen i høj grad satte sit spor på forkyndelsen, og at forkyndelsen bidrog til at skabe og styrke befolkningens modstand mod nazismen og således spillede en central rolle i den norske modstandskamp (Morland 2016).

Ovenstående interesse for prædikener som teologiske fortolkninger af samfundsmæssige problemstillinger kendetegner også et stort kvantitativt forskningsprojekt tilknyttet Aarhus Universitet i Danmark med titlen ”Prædikendatabasen 2011-2016”. Der er tale om et praktisk-teologisk og religionsvidenskabeligt forskningsprojekt om prædikener i den danske folkekirke holdt i perioden 2011-2016. Projektet er innovativt i forhold til traditionelle homiletiske metoder, idet der gøres brug af redskaber og metoder fra feltet ”digital humanities”, hvilket er nyt inden for det homiletiske studium af prædikenmanuskripter. Databasen indeholder knap 12.000 prædikener holdt i Folkekirken i Danmark. Projektet er i skrivende stund fortsat under udarbejdelse, men de indledende analyser peger i retning af interessante indsigter hvad angår konstruktion af køn, samt repræsentation af og interaktion med forskellige kulturelle domæner såsom litteratur og politik. Prædikendatabasen antyder således uddybende og nye indsigter i måder hvorpå prædikener - i tillæg til at være teologiske dokumenter - fungerer som konstruktioner af sociale verdener, som henholdsvis understøtter eller udfordrer samfundsmæssige problemstillinger og verdener (Johansen & Agersnap 2017).

De nye studier af forholdet mellem forkyndelse og samfundsmæssige begivenheder kan, set fra et systematisk-teologisk perspektiv, give anledning til kritisk eftertanke. Barths famøse udsagn om ”Theologie zu treiben” ”als wäre nichts geschehen” (Barth 2013: 280) har således gennem tiden givet homiletikere anledning til enten at kritisere samfundsmæssigt engagerede prædikener for at spænde teologien for en politisk agenda eller at fortolke Barths teologi som biblicistisk, hvis ikke fundamentalistisk og uden interesse for den samfundsmæssige kontekst (Long 1993: 174-177, Buttrick 1991: 9). Der er gode grunde til at homiletikere har forholdt sig kritisk til den homiletiske position som den barthianske virkningshistorie har givet anledning til.

Nyere undersøgelser, som bl.a. inddrager kommentarer og respons fra Barths tilhørere og nærmeste som nuancering og korrektiv af hans egne tekster, understreger imidlertid hvordan teologi og politik hænger snævert sammen for Barth – hvilket netop har givet anledning til en helt særlig håndtering af forholdet (Hancock 2012, 2013). Studier af Barths homiletikforelæsninger og øvrige tekster fra 1930'erne indikerer således f.eks. at hans beslutning om at udbyde et ekstraordinært undervisningsforløb i homiletik kan fortolkes som udtryk for en teologisk og politisk bevidst strategi – eller indirekte form for kontekstuel teologi. Tesen er at Barth, skønt dybt engageret i sin samtids politiske og samfundsmæssige begivenheder, forsøger at distancere sig fra samtiden for at kunne adressere den på en måde som overgår det den kan sige sig selv (Lorensen 2019). Denne strategi synes ikke at være fremherskende for ovenstående homiletiske undersøgelser. Men spørgsmålet er om endemålet er foreneligt – eller om optagetheden af tilhørere har tendens til at miste det lange perspektiv i retning af dyberegående systematisk-teologiske overvejelser og homiletisk eksegese?

Homiletisk vending i retning af tilhørerne – og dermed prædikanten

Den empiriske vending inden for en homiletisk kontekst kom i første omgang til de nordiske lande i form af refleksion over udenlandske sociologer, antropologer og kommunikationsteoretikers arbejde. Efter årtusindskiftet er homiletikere imidlertid begyndt at foretage og analysere egne homiletiske feltstudier og interviewundersøgelser af kirkegængeres interaktion med prædikenen/prædikenreception.

En af de første som foretog et kvalitativt casestudium inden for prædikenreception var den finske professor i Praktisk Teologi, Åbo Universitet, Bernice Sundquist (2003). En noget større, skelsættende undersøgelse var danske Marianne Gaardens ph.d.-afhandling *Prædikenen som det tredje rum* (2015) som, på baggrund af en række interviews med præster og kirkegængere undersøger hvordan kirkegængere lytter til en prædiken. Materialet giver anledning til at inddele tilhørernes interaktion med prædikenen i tre hovedgrupper, nemlig 1) associerende interaktion 2) kritisk interaktion 3) kontemplativ interaktion. Centralt står indsigten i at der synes at opstå nye betydninger i mødet mellem ord og erfaringer. Disse nye fortolkninger fører ofte til erkendelser som adskiller sig både fra prædikantens intention og tilhørerens forforståelse. Den nye meningsproduktion er således afhængig af deltagerne, men den er andet og mere end det de selv kom med hver især. Der er altså tale om et meningsoverskud, som opstår i selve prædikensituationen. Prædikenen ”tredje rum” styres således hverken af prædikanten eller tilhøreren. Det er derimod et rum som påvirker begge, når de indlader sig på det (Gaarden 2015, Gaarden & Lorensen 2013). I forlængelse af den russiske kommunikationsteoretiker Mikhail Bakhtin beskrives oplevelsen af prædikenen endvidere som en polyfoni af stemmer, som på én gang igangsættes af og overskrider prædikenbegivenheden og kirkerummet (Lorensen 2014a).

Den empiriske tilgang til prædikenreception og gudstjenestedeltagelse er blevet videreført af en række nyere norske forskningsprojekter som alle fokuserer på aldersspecifikke grupperes respons på gudstjenester i form af henholdsvis børn (Kaufman & Mosdøl 2018, Rystad 2019), konfirmander (Johnsen 2017) og 15-18 årige (Austnaberg & Mæland 2009). Blandt disse tre vil jeg lægge vægt på den første, fordi den udmærker sig ved forsøget på at indfange gudstjenestens praksisdimension på en videreførende måde. Dermed tager den empiriske vending et skridt videre end traditionelle verbalt orienterede undersøgelser. Forskningsprojektet har titlen ”Mer enn ord: Forkynnelse for store og små” (Foss) og udføres af en forskergruppe tilknyttet MF vitenskapelig høyskole i Oslo under ledelse af Professor i Praktisk Teologi, Tone Stangeland Kaufman. Projektet fokuserer på en gruppe som hidtil ikke er blevet inkluderet i nordiske empiriske prædikenreceptionsstudier, nemlig børn. Til forskel fra de hidtidige studier af prædikenreception, som har centreret sig omkring interviews med deltagerne efter gudstjenesten, inkluderer det norske projekt hele gudstjenesten i et forsøg på at forstå forkyndelsens praksisdimension.

Forståelsen af forkyndelsen som nært forbundet med den større liturgiske rammesætning understøttes af nyere ritualteoretiske studier, som dog ikke har inkluderet eget empirisk materiale (Nielsen 2004, Johansen 2009). Forskningsprojektets metodiske tilgang inkluderer analyser af møder mellem aktører og artefakter i

forkyndelsen og gudstjenestekonteksten. Materialet, som består af video-optagelser, feltnoter, fotografier, interviews med præster og gudstjenestedeltagere (børn og voksne) belyses ud fra et sociomaterielt perspektiv (Kaufman & Mosdøl 2018). Foss indskriver sig i den tilhørerorienterede empiriske homiletik, men radikaliserer denne ved at undersøge hvad tilhørere gør ved prædikenen og forkyndelsen. Ph.d. studerende Linn Sæbø Rystad udforsker således hvad kirkegængerne gør ved forkyndelsen i lyset af Theodore Schatzkis definition af praksis som et analytisk redskab (Rystad 2019).

På trods af forskellighederne synes et af de fælles indsigter fra ovenstående empiriske undersøgelser at være en problematisering af en traditionel tendens til enten at analysere prædikenen fra prædikantens eller tilhørersens perspektiv. Resultaterne fra undersøgelserne understreger imidlertid, at vi ikke kan ikke blive stående i hverken et tilhørerorienteret / receptionsæstetisk eller et prædikantorienteret / produktionsæstetisk paradigme, hvis vi vil forstå, hvad der sker under en prædiken. Det interessante sker i det forstyrrende møde mellem de udefrakommende, fremmede ord og de indre overbevisende ord og erfaringer (Lorensen 2019c).

Gør den empiriske vending os mere 'other-wise' eller indforståede?

Det øgede fokus på specifikke grupper af tilhørere, såsom børn, unge og marginaliserede grupper, såsom flygtninge og konvertitter, korresponderer med internationale homiletiske indsigter. Disse er blandt andet formuleret af John McClure og andre homiletikere i kølvandet på "Other-wise preaching"'s kritik af "New Homiletic"'s forsøg på at finde ind til fælles erfaringer (McClure 2001). Et af de spørgsmål som nogle af disse undersøgelser synes at antyde, men som der stadig mangler yderligere studier for at afdække, er hvorvidt fokus på særlige grupperinger leder i retning af opsplnitning af menigheder bestående af mennesker i alle aldre, sociale og kulturelle baggrunde? Altså om fokus på særlige målgrupper, såsom unge, flygtninge etc. medfører mere målrettet forkyndelse, som kun opleves som vedkommende af mindre, ensartede grupperinger? Eller, som nogle af undersøgelserne antyder, hvorvidt det at lytte til en prædiken i selskab med mennesker som er anderledes end én selv, bidrager med en anden form for visdom, som kun kan opnås via mødet med den anden⁴? Hvad enten det er forældre, der lytter 'på vegne af deres børn' (Rystad 2019) eller kulturkristne, etniske danskere som hører evangeliets ord om forfølgelse, lidelse og befrielse på en anden måde, når de deltager i en gudstjeneste sammen med konvertitter fra Mellemøsten (Lorensen 2016; 2018).

Spørgsmålet om hvorvidt vi lytter forskelligt afhængig af hvem vi er sammen med, udfordrer en udbredt opfattelse af at kirkegængere i dag er meget individualiserede og blot hører det de vil høre. Kritikken fremsættes oftest fra prædikestolens eller katederets perspektiv, men spørgsmålet er om det samme er tilfældet fra kirkebænkens perspektiv. Der er blevet foretaget flere undersøgelser af kasualieprædikeneres genre og liturgiske kontekst i de senere år, men størsteparten er blevet analyseret i lyset af ritualteoretiske og litterære teorier og med de skrevne taler som materiale (Aggedal

⁴ Fred Craddock har beskrevet fænomenet på baggrund af Søren Kierkegaards tekster i *Overhearing the Gospel* 2002 [1979], men det kunne være interessant at undersøge fænomenet empirisk.

2003, Angel 2014). Disse undersøgelser har bidraget med værdifulde indsigter i forholdet mellem ”overgangs- vs. orienteringsritualer”, familien som menighed og kanoniske vs. selvreferentielle meddelelser (Bidstrup 2012). Men spørgsmålet om i hvor høj grad prædikener høres af den enkelte eller åbner op for en anden form for forkyndelsesfællesskab står fortsat åbent.

Som påpeget i indledningen svinger det homiletiske pendul traditionelt mellem taler, tilhører, tekst og teologi. De seneste empiriske undersøgelser af tilhørernes interaktion med prædikenen antyder dog alle at prædikanten spiller en afgørende rolle for tilhørernes tilegnelse. På tværs af alder, uddannelsesmæssig, etnisk og kulturel baggrund fremhæver kirkegængere værdien af den troværdige taler (Angel 2017) og autentiske prædikant (Gaarden 2015). Disse empiriske indsigter udfordrer på nogle punkter en traditionel luthersk-evangelisk opfattelse af forholdet mellem embede og forkyndelse (Lorensen 2019) og kan med fordel give anledning til nye empiriske og systematisk-teologiske undersøgelser. Til brug for en kritisk fortolkning af den empirisk dokumenterbare efterspørgsel efter den autentiske prædikant vil jeg i det følgende foreslå en nyfortolkning af autenticitet i retning af resonans, som beskrevet af Hartmut Rosa.

Prædikenen mellem autenticitet og resonans

Kravet om, eller længslen efter, autenticitet viser sig ikke blot i empiriske undersøgelser af prædiken og gudstjeneste. Den tyske sociolog, Hartmut Rosa har på det seneste problematiseret efterspørgslen efter autenticitet som endnu et symptom på accelerationsfundets uendelige krav. Ifølge Rosas analyser blev autenticitet i lang tid opfattet som svaret på menneskets fremmedgjorthed (jf. Taylor 2007). Kravet om autenticitet blev set som modpol til en tilværelse i strid med vores menneskelige natur og egentlige behov. Håbet var at en søgen efter autenticitet kunne bruges som middel til at komme fremmedgørelsen til livs og finde ned ind til vores sande selv. Problemet er dog at autenticitetskravet har en tendens til at lede til en monologisk søgen efter sin egen stemme, perspektiv og selvbestemmelse. Hvis ens indre stemme skal være den eneste målestok for hvad der er genuint og sandt risikerer man imidlertid at lede længe og forgæves (Rosa 2016, s. 43).

Som modvægt til efterspørgslen efter autenticitet hævder Rosa at det som kan afhjælpe det moderne menneskes rodløshed snarere er et spørgsmål om resonans mellem den enkelte og vores omgivelser. I modsætning til autenticitetens søgen indad efter sin egen røst, medfører en lydhørhed over for resonans at individet åbner sig over for sin omverden. Når individet oplever genklang opstår der således en forbindelse med noget udefrakommende, som vedkommende kan tilegne sig og gå i dialog – eller svingninger - med. Individet ændrer sig i mødet med det udefrakommende og kommer således til sig selv hos en anden. Resultatet er således transformation frem for en venden tilbage til et formodet autentisk udgangspunkt.

Rosa beskriver tre forskellige former resonans. Den *horisontale* mellemmenneskelige resonans, som den for eksempel kan udspille sig i møder, samtaler og forhold. Men mennesker kan også opleve resonans i forhold til natur, musik og kunst. Denne form

kalder Rosa for *diagonal resonans*. Endelig fremhæver Rosa den *vertikale resonans*, som vedrører de dybeste lag i livet, herunder religion (Rosa 2016, s. 484). Centralt for Rosas forståelse af resonans som modvægt til autenticitet, er at resonans ikke er noget vi selv kan producere, udøve eller styre. Resonans er derimod noget vi kan lytte os ind eller indlade os på. I et interview i forbindelse med bogen *Resonanz: Eine Soziologie der Weltbeziehung*, beskriver Rosa hvorledes resonansen netop overgår vores bemægtigelse: ”Det mest værdifulde i livet sker når du bliver overvældet af for eksempel skønheden i et landskab, et stykke musik eller i en person. Ikke når du er i fuldstændig kontrol”⁵.

I lyset af Rosas vægtlægning på de tre forskellige former for resonans fortolker jeg den seneste homiletiske vending som primært optaget af den horisontale, mellem menneskelige form for resonans, nemlig i form af fokus på forholdet mellem tilhørere og prædikanter. Herunder studier af kommunikationsteori (Karlsson 2000, Sundqvist 2003, Nielsen 2003, Lorensen 2014, Gaarden 2015), udvalgte historiske prædikanter (Karlsson 2000, Angel 2009, Lundström 2014, Lorensen 2019), retorik (Thøisen 2005) og didaktik (Jakobsen & Øierud 2009, Meyer, P. & K. Oxen (2015)). Dog er det afgørende at understrege at denne vending ledsages af studier som snarere tangerer den diagonale form for resonans. Herunder forholdet mellem prædiken, liturgik og ritualisering (Nielsen 2003, Johansen 2009), kasualiehomiletik (Aggedal 2003, Angel 2009, Bidstrup 2012) og hermeneutik (Sundqvist 2018). Men også den transcendentale form for resonans i form af ekklesiologi (Fahlgren 2006), sakramentalitet (Sundqvist 2003) og prædikens teologi (Sundberg 2008; 2018). Samspillet mellem disse forskellige homiletiske studier vurderer jeg med fordel kan bruges som løftestang for at erstatte kravet om autenticitet med potentialet for resonans.

Sammenfatning og perspektivering

Som det fremgår af ovenstående har de seneste 20 års homiletiske studier i de nordiske lange budt på et voksende antal empiriske undersøgelser med fokus på specifikke grupper af tilhørere, såsom børn, unge og flygtninge. Flere har været optaget af samspillet mellem den teologiske og offentlige diskurs og gensidige indflydelse. Den homiletiske udvikling korresponderer med den samfundsmæssige, kirkelige og akademiske udvikling. Den nye generations kritik af den traditionelle ”one-size-fits-all”-homiletik har sine vigtige begrundelser og berettigelse. Samtidig er det afgørende at overveje hvilke blinde vinkler som karakteriserer den aktuelle specialisering. Spørgsmålet er om den øgede specialisering styrker eller svækker den homiletiske disciplin som helhed?

Som det fremgår af ovenstående har homiletikkens historie kontinuerligt foretaget perspektivskifte fra prædikens teologi, historie, tekst og kontekst, såvel som taler og tilhører. Den aktuelle empiriske vending medfører således ikke nødvendigvis en afvisning af traditionelle homiletiske spørgsmål, men har potentialet til at medføre fornyet interesse og behov for at undersøge disse med inddragelse af nye perspektiver. Som en understregning heraf har artiklen blandt andet forsøgt at påvise at efterspørgslen efter den autentiske præst, som kendetegner flere empirisk homiletiske

⁵ Se interview med Hartmut Rosa i Kristeligt Dagblad 15.12.18:
<https://www.kristeligt-dagblad.dk/kultur/vi-har-glemt-lytte-og-lade-os-overvaelde>

undersøgelser, kan genfortolkes som en længsel efter resonans – i form af genklang fra og interaktion med stemmer, musik, tekster, kunst og naturoplevelser som overskrider den umiddelbare verden foran teksten og dermed kalder på nye studier.

Litteratur:

- Aggedal, J.-O. (2003) *Griftetalet mellan trostolkning och livstyndning: en pastoralteologisk studie*. 2003 Bibliotheca Theologiae Practicae 71
- Angel, S. (2014). *The Confessionalist Homiletics of Lucas Osiander (1534-1604). A Study of a South-German Lutheran Preacher in the Age of Confessionalization*. Tübingen: Mohr Siebeck.
- Angel, S. (2016) "Why did Jesus Calm the Storm? Miracles as a Homiletic Resources – A Study of Sermons on Matthew 8:23-27 by Augustin, Luther and Bonhoeffer" In: *Preaching Promise within the Paradoxes of Life* J. Cilliers & L.Hansen, Stellenbosch: African SUNMedia, 269-272.
- Angel, S. & Johnsen, E.T. (2019) "Preaching and political debate on refugees. A 'tyranny of goodness?'" *Studia Theologica - Nordic Journal of Theology* (73), 60-88.
- Angel, S. (2017). "Talerens troverdighed i prædiker for konfirmanter" I: Elisabeth Tveito Johnsen (red.), *Gudstjenester med konfirmanter. En praktisk-teologisk dybdestudie med teoretisk bredde*. Oslo: IKO, 75 – 118.
- Austrnaberg, H., & Mæland, B. (Eds.). (2009). *Grensesprengende. Om forkynnelse for ungdom 15-18 år inneholder en undersøkelse basert på kirkeaktive ungdommers oppfatninger av grensesprengende forkynnelse*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Austrnaberg, H. (2012). *Improving Preaching by Listening to Listeners. Sunday Service Preaching in the Malagasy Lutheran Church* Frankfurt: Peter Lang Verlag.
- Barth, K. (2013). *Vorträge und kleinere Arbeiten 1930-1933, Gesamtausgabe: Band III*, udg. Michael Beintker, Michael Hüthenhoff & Peter Zocher. Zürich: Theologischer Verlag
- Bidstrup, U.M. (2012) *I anledning af... Kasualierne mellem levet liv og forkyndelse*. København: Aros
- Björkstam, G. (1995) *Homiletisk forskning i Norden* Skrifter i praktisk teologi vid Åbo Akademi, Vol. 40, Åbo: Åbo Akademi förlag.
- Borgehammar, S. (2018) "St. Augustine, Preacher of Paradox and Promise in Early Fifth-Century North Africa" in: *Preaching Promise within the Paradoxes of Life* J. Cilliers & L.Hansen, Stellenbosch: African SUNMedia, 273-281.
- Borgehammar, S., S. Angel, E. Claeson, K. Hallqvist, F. Mannerfelt (2018) *Predikan: i tid och otid* Årsbok För Svenskt Gudstjänstliv (93).
- Buch-Hansen, G. (2015) "Det eksegetiske kalejdoskop. Tre perspektiver på de bibelske læsninger i gudstjeneste og prædiken" i: *Bibelen i gudstjenesten*. Buch-Hansen, G. & Poulsen, F. (Red). København: Det Teologiske Fakultet, 2015, 13-42.
- Buch-Hansen, G., K. D. Felner, M. R. Lorensen (2015) "Ethnographic Ecclesiology and the Challenges of Scholarly Situatedness" in: De Gruyter *Open Theology*, 1.
- Buch-Hansen, Gitte, M. R. Lorensen (2018) "Skal 'Fadervor' ændres? Paven, migranterne og den nytestamentlige apokalyptik" i *Ny Mission 35 – En bibel, mange stemmer: Tverkulturnel bibeludlægning*.
- Buttrick, D. (1991) "Foreword", i: Karl Barth, *Homiletics*. Louisville: Westminster.
- Brilioth, Y. (1945) *Predikans Historia: Olaus Petri-Forelæsningar Hallna vid Uppsala Universitet* Lund: C.W.K. Gleerups Forlag.
- Christensen, P. Nordin (2014) "En samtidig homiletik – en refleksion over egen prædikenpraksis" i: Gaarden, M. & K. H. Johansen (red.) *Homiletik i: Kritisik Forum for Praktisk Teologi* 34(137), 5-21.
- Craddock, F. 2002 [1979] *Overhearing the Gospel* St. Louis: Chalice Press.
- Engemann, W. (2002) *Einführung in die Homiletik* Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus
- Engemann, W. (2019) *Homiletics: Principles and Reasoning* Berlin: De Gruyter
- Fahlgren, S. (2006) *Predikanskap och församling – sex fallstudier av en eklezial baspraktik inom svensk frikyrklighet fram till 1960-talet*, doktorafhandling, ÖTH rapport, supplementserie 3 Uppsala: Uppsala Universitet.
- Gaarden, M. (2015). *Prædiken som det tredje rum*. Frederiksberg: Anis.
- Gaarden, M. & Lorensen, M. (2013) "Listeners as Authors in Preaching: Empirical and Theoretical Perspectives" in: *Homiletic* 38/1, s. 28-45.
- Gaarden, M. & K. H. Johansen (red.) (2014) *Homiletik. Kritisik forum for praktisk Teologi* 2014, 34(137)
- Hancock, A. D. (2012) *Preaching 'As If Nothing Had Happened': Karl Barth's Emergency Homiletic 1932-33*. Doktorafhandling, Princeton University Ann Arbor: Proquest.
- Hancock, A. D. (2013) *Karl Barth's Emergency Homiletic 1932-1933: A Summons to Prophetic Witness at the Dawn of the Third Reich*. Grand Rapids, MI/Cambridge, UK: William B. Eerdmans.
- Ideström, J. & T.S. Kaufman, eds. (2018) *What Really Matters: Scandinavian Perspectives on Ecclesiology and Ethnography*. Wipf and Stock.
- Jakobsen, R. N. & Øierud, G. L. (2009). *Prekenbrevelse. Forstå – formidle – forbedre – forkynne*. Oslo: Høyskoleforlaget.
- Johansen, K. H. (2009). *Den nødvendige balance: En ritualteoretisk og praktisk teologisk analyse af højmesen mellem magi og symbol* Ph.d.afhandling, Aarhus: Det Teologiske Fakultet, Aarhus Universitet.
- Johansen, K.H. & Agersnap, A. (2017). "Forpligtelsen til at tale – om prædikerne som kristendoms- og samfundsfortolkning i dag" 1:2 + 2:2 I: *Præsteforeningens blad* 107(46) s. 1185-1188 + s. 1210-1214.
- Johnsen, E. T. (2017) *Gudstjenester Med Konfirmanter: En Praktisk-Teologisk Dybdestudie Med Teoretisk Bredde* vol. 12, Prismet Bok. Oslo: IKO
- Karle, I. (2018) "Political Preaching with a view to life's contradictions" I: *Preaching Promise within the Paradoxes of life*. red. J. & L. Hansen. Stellenbosch: African Sun Media, 227-234.
- Karlsson, J. (2000) *Predikans Samtal: en studie av lyssnarens roll i predikan hos Gustaf Wingren utifrån Michail Bachtins teori om dialogicitet* Skellefteå Sweden: Artos.
- Kaufman, T. S., Rystad, L. S. & Fagermoen, T. (2018). "Flyktingene i forkynnelsen: homiletiske dilemmaer i et stykke prekenpraksis" i: *Tidskrift for praktisk teologi*, 35(1), 16 – 27.
- Kaufman, T. S. & Mosdøl, H.O. (2018) "More than Words: A Multimodal and Socio-material Approach to Understanding the Preaching Event" i: *Preaching Promises within the Paradoxes of Life*. Stellenbosch: African Sun Media, 123-132.
- Long, T. G. (1993) "And How Shall They Hear? The Listener in Contemporary Preaching," i: Gail R. O'Day & Thomas G. Long (red.), *Listening to the Word: Studies in Honor of Fred B. Craddock*. Nashville: Abingdon Press, 167-188.
- Lorensen, M.R. & K. H. Johansen (2020) "Homiletics in the Nordic Countries" i: J. Hermelink, K. H. Johansen & U. Schmidt (red.) *Praktische Theologie Zeitschrift für Praxis in Kirche, Gesellschaft und Kultur* 55/2, 88-93.
- Lorensen, M. R. (2019a) "At drive teologi 'som om intet var hændt' - Barths homiletik læst som kontekstuel teologi" i *Eftertænkning og genopførelser: Festskrift til Bent Flemming Nielsen*. red. / M. R. Lorensen; C. S. Pøder; N. H. Enggaard. København: Eksistensen Akademisk, 2019, 209-230

Nyere nordisk homiletik: Empirisk vending, fremmedhed og resonans

- Lorensen, M. R. (2019b) "Prædikenen mellem autenticitet og resonans" I: *Kritisk Forum for Praktisk Teologi*, 156, 45-53.
- Lorensen, M. R. (2019c) 'Homiletik i den praktiske teologi' I: L. Christoffersen, N. H. Gregersen, & K. M. S. Leth-Nissen (red.), *Den praktiske teologi i Danmark 1973-2018: Festskrift til Hans Ravn Iversen*, København: Anis, 111-119.
- Lorensen, M.R. (2018a) "Paradoxical Hope in the Promise of Preaching: - among Refugees in the Church of Denmark". I: *Preaching Promise within the Paradoxes of life*, red. Johan Cilliers; Len Hansen. Stellenbosch: African Sun Media, s. 61-71
- Lorensen, M.R. (2018b) "Prædiken og ordkult – mellem teologi og empiri". I: *Tradition og fornyelse. Teologiske perspektiver på gudstjeneste og liturgi*, Nete Helene Enggaard & Rasmus Nøjgaard (red.) København: Eksistensen, 237-248.
- Lorensen, M.R. (2016) "Preaching as Repetition – in Times of Transition". I: *International Journal of Homiletics*, 1, 1, 34-51.
- Lorensen, M. R. (2014a) *Dialogical Preaching: Bakhtin, Otherness and Homiletics* Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht. (Gaarden, M. & Lorensen, M. R. (2013)
- Lorensen, M. R. (2014b) "Fremmedhedens homiletik: - og prædikens forenede forskellighed" I: *Kritisk Forum for Praktisk Teologi*, 137, s. 72-88.
- Lorensen, M.R., T.S. Kaufman, C. Sundberg, S. Angel, P.N. Christensen, T. Fagermoen, E. T. Johnson, P. Myrelid, L. S. Rystad (2017). "Preaching in times of the European 'Refugee Crisis'. Scandinavian perspectives." In: *International Journal of Homiletics*, 1/ 2, 2017, 74–100.
- Lorensen, M.R. & Johansen, K. H. (2020) "Homiletics in the Nordic Countries" in: J. Hermelink, K. H. Johansen & U. Schmidt (red.) *Praktische Theologie 55/2*, 88-93.
- Lönnebo, M. (1984) *Homiletik. En introduktion i kyrkans förkunnelse*. Stockholm: Verbum.
- Lundström, S. (2014) "Till grubbålet som suger och skrämmer" *En studie i Nils Bolanders predikan under åren 1940–1950* Åbo: Åbo Akademis förlag.
- McClure, J.S. (2001) *Other-wise Preaching: A Postmodern Ethic for Homiletics*. St. Louis: Chalice Press.
- McClure, J.S. (1995) *The Roundtable Pulpit: Where Leadership and Preaching Meet*. Nashville: Abingdon Press.
- Meyer, P. & K. Oxen (red.) (2015) *Predigen lehren: Methoden für die homiletische Aus- und Weiterbildung*. Leipzig: Evangelische Verlagsanstalt.
- Morland, E. (2014) *Förkunnelsen i en kampsituation. En analyse av Henrik Aubert Seips prekener 1940-45, Dr. Philos Afhandling*. Universitetet i Bergen i 2014.
- Morland, E. (2016) *Motstånd och förkunnelse. På prekestolen under andre verdenskrig*, Kristiansand: Portal Akademisk Forlag 2016.
- Müller, H. M. (2010) [1996] *Eine evangelische Predigtlehre*, Berlin: De Gruyter
- Nielsen, B.F. (2004). *Genopførelse. Ritual, kommunikation og kirke*. København: Forlaget Anis
- Nordhaug, H. (2000) *Så Mitt Hus Kan Bli Fullt: En Bok Om Prekenen* Oslo: Luther.
- Rosa, Hartmut (2018) *Unverfügbarkeit*, Wien: Residenz Verlag.
- Rosa, Hartmut (2016) *Resonanz: Eine Soziologie der Weltbeziehung*, Berlin: Suhrkamp Verlag.
- Rystad, L. S. (2019). "I Wish We Could Fast Forward It: Negotiating the Practice of Preaching" in: *Homiletic*, 44(2), s. 18 - 42.
- Pleizier, T. & T. S. Kaufman (2019) "Reforming preaching" in: A.Vähäkangas, S. Angel, K. H. Johansen (red.) *Reforming practical theology The politics of body and space* International Academy of Practical Theology. Conference Series 1.
- Sundberg, C. (2018) "Därskapens hermeneutik. Om störande mångtydighet som rum för evangelium" i: Borgehammar, S., S. Angel, E. Claeson, K. Hallqvist, F. Mannerfelt (red.) *Predikan: i tid och otid* Årsbok För Svenskt Gudstjänstliv (93).
- Sundberg, C. (2008). *Här är rymlig plats: Predikoteologier i en komplex verklighet*. Karlstad University Studies.
- Sundberg, C. & P. Myrelid "Att predika om 'flyktningkrisen': En studie av några predikningar i Svenska kyrkan" <https://www.svenskakyrkan.se/framtidenborhossl/predikningar-om-flyktningkrisen-i-europa>
- Sundkvist, B. (2018) "At predika från Gamla testamentet i luthersk tradition" I: *Ordet är dig mycket nära. Tolkningar av Gamla testamentet* James Starr, Birger Olsson (eds).
- Skellefteå: Artos & Norma bokförlag
- Sundkvist, B. (2001) *Det sakramentala draget i Luthers förkunnelse*. Disputats, Åbo: Åbo Akademis förlag.
- Sundkvist, B. (2003) *Evangelium och existens: predikan som helande dialog* Skellefteå: Artos.
- Sundkvist, B. (2003) *En predikan – nio berättelser: en studie i predikoreception*. Åbo: Åbo Akademi.
- Taylor, C. (2007) *A Secular Age*, Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- Thøisen, S. (2005) *Dialog undervejs: mundtlighed, retorik og imagination i nyere amerikansk*, Ph.d.afhandling, Aarhus Universitet.